

Во Република Македонија има сериозни кршења на авторските права, велат досегашните анализи, а доколку сакаме да бидеме членка на Европската унија брзо треба да ги промениме ваквите навики.

креатор т.е. творец на некое дело тогаш кога тоа ќе биде финализирано и тој го експресира. Не е неопходна никаква регистрација. Авторското право всушност подразбира дека авторот може да контролира кој може, а кој не може неговото дело да го репродуцира, дистрибуира, преработува и слично. Во случај некој да се однесува спротивно на желбата на авторот, односно ако го злоупотреби неговото дело, тогаш авторот може својот

ред Богатај Јанчиќ - не е сè така убаво како на хартија, како што е напишано во законот. Она што е вистина за Словенија, е реалноста дека не може да видите некој кој продава пиратски цедиња. Но, во врска со темата за авторски права во Словенија, јас сум чувствителна на словенечката перцепција на креирање на авторското правно законодавство. Ние следиме сè што се случува на меѓународен план на ова поле, но мислам дека треба

■ Пишува: Рената МАТЕВСКА

ПИРАТЕРИЈАТА - СОПКА ЗА НАЦИЈАТА

Маја Богатај Јанчиќ, експерт за авторски права од Институтот за интелектуални права, Љубљана, Република Словенија, неодамна во Скопје, на конференцијата "Авторските права во дигиталната ера" организирана од фондацијата Метаморфозис, имаше дискусија за авторските права, предизвиците кои ги носи дигитализацијата и за тоа како општеството се справува со нив. Нејзиниот кус престој во Македонија го искористивме за да ја разгледаме горливата тема "Авторски права", што тоа значи во една држава, членка во Европската унија и како тоа треба да се почитува кај нас. На самиот почеток од разговорот изненадувачки делуваше нејзиниот коментар дека пиратеријата е минато во Република Словенија, ка-

де пиратски цедиња не можат да се најдат ниту на улица ниту, пак, во продавниците за хардвер можат да ви инсталираат пиратски софтвер! Таквата пиратерија практично е историја за Словенија. "Јас сум експерт за право (LAW), интелектуална сопственост (INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS), а особено за авторско право (COPYRIGHT LAW), што значи дека ме интересира правниот режим за стимулирање, поттикнување на креативноста. А што значи поимот авторско право? Како што е замислено на почетокот, тоа претставува механизам за стимулација и надградување на креативноста. Не би сакала да користам правнички дефиниции за да не звучам здодевно, туку овој термин ќе го објаснам како право кое го ужива секој автор -

труд да го брани на суд и да го добие тоа што е негово", вели Маја Богатај Јанчиќ.

РЕЖИМ

Сепак, Република Словенија е членка на ЕУ, па и споредбата со авторските права и нивното почитување во Македонија е различно. "Ситуацијата во Словенија е следнава. Ние сме членка (и Македонија) на сите најважни меѓународни конвенции за авторски права. Освен тоа, со оглед на фактот дека како членка на ЕУ моравме сите закони и директиви практично да ги имплементираме, ние моравме пред први мај минатата година да ги примениме сите директиви. Практично, тоа значи дека сите наши закони ги прилагодивме на законите на ЕУ. Но, во реалноста - спо-

да ги следиме и случувањата кои ги носи дигиталното време, така што сметам дека понекогаш треба да бидеме 'критични' и не секогаш да купуваме сè од прв пат. Сметам дека и Словенија треба да има свој став за оваа проблематика, а не само безрезервно да ги следи другите. Не сте членка на ЕУ, а сигурно се подготвувате за членство и според тоа ќе морате да го прилагодите своето законодавство со законодавството на Унијата, односно морате да го хармонизирате. Значи, мора да имате закони какви што има ЕУ, но респектирањето на авторските права е сосема друга приказна. Според мои информации, имам сознание дека ситуацијата во поглед на почитувањето на авторските права во вашата држава не е добро. Го читав

контроверзниот US 301 Report пред да ја посетам Македонија и според тој извештај, околу 95 проценти од вашите музички дела се пиратски. Кај вас огромен проблем претставува и пиратскиот софтвер".

Интересно е да се разгледа прашањето кој е новиот режим за авторски права и кои се неговите алтернативи.

"Дали постои нов режим или не, беше провокативен поднаслов во моето предавање, бидејќи јас велам - од сите предизвици, погодности и негативности реакциите беа поделени. Но, сите алтернативи беа на страната која има поголем

финансиски интерес, каде што има повеќе можности. Сите новости во законодавството се пишувани по желба на оние кои имаат поголема финансиска сила, а тоа се copyright индустриите. Резултат на тоа се промените на законот кој го донесоа "WIPO Internet Treaties" од 1996 година, "Digital Millennium Copyright Act", САД од 1998 година, "Info Soc direktiva" ЕУ од 2002 година. Законите за авторски права многу се променија, па така имаме нова дефиниција на правата на репродуцирање, а најалармантна промена е дека постои нова можност за правна заштита на техниката поддршка за заштита на

авторските дела, односно тоа значи дека техниката со која го заштитуваме делото, на пример, ако е заштитена со криптографија, и ако некој неа ја отстрани, тогаш му следува казна. Со таквата техника сопствениците на авторско право не дозволуваат употреба, која е нужна за добро функционирање. Со ова може да се одреди дека авторското дело е заштитено засекогаш, а тоа никогаш не е негова цел. По одреден период авторските дела може да бидат сопственост на сите. На пример, денес можеме да ги слушаме без проблем сите дела на Моцарт, кои претставуваат јавна сопственост. Можете слободно да ги

репродуцирате, преработувате и слично, бидејќи веќе не постои авторско право, тоа е богатство за креативноста и сè тоа можеме да го направиме, бидејќи Моцартовото дело е јавна сопственост. Но, важно е дека авторските права никогаш не се апсолутни, туку тие секогаш мора да бидат урамнотежени, избалансирани со правата на другите. Тоа значи дека авторот добива право да ги исклучи другите, да не им дозволи делото да се репродуцира. Таквите права се лимитирани поради важните вредности, како што се, правото на говор, на приватност, на критика, на изразување и во согласност со тоа

МАКЕДОНСКАТА ВЛАДА ИЗБРАЛА ПОСКАПА ОПЦИЈА ЗА СОФТВЕР

☀ Владата на Република Македонија го легализира софтверот и се одлучи за "Microsoft", по што слободните "софтверџии" не беа задоволни, а имаше и многу реакции за наводната штетност од ваквиот договор, кој за некои беше погрешен и скап. Што мислите Вие?

БОГАТАЈ ЈАНЧИЌ: Македонија не е единствена држава која избрала таков пристап, односно решение за легализирање на пиратскиот софтвер во државата и во образованието. Таа ја избрала поскапата опција. Мое мислење е дека секоја држава би требало да си дозволи алтернатива на ова подрачје. Ако не се доволно храбри да изберат алтернатива - слободен софтвер, потребно е барем на институциите да им се понуди алтернатива да се одлучат за free softver. Има многу држави каде што во владите функционира слободен софтвер и кои успешно работат. Словенија за партнер го има Microsoft, но на некои места нуди и алтернативни решенија.

значи тој е нешто многу повеќе. Има многу добри страни, репродукцијата и дистрибуцијата не се финансиско оптоварување, на креаторите не им се потребни посредници, музичарите немаат потреба од музичка заложба за да ги објават своите дела, исто така, и писателите кои можат своите дела да ги објават на Интернет, но кога сите ги читаат, многумина од нив посакуваат да купат и вистинска книга. Доколку сакаме сите ние можеме да станеме креатори и автори. Тоа е многу важно. Но, засега авторското право бара за секоја употреба да се праша и сопственикот на делото. Некои креатори сакаат да го понудат своето дело под одредени услови, кои на корисниците им нудат и поголема слобода. И тие сакаат тоа да го истакнат веднаш по создавањето на делото. За тоа ги користат таканаречените лиценци, а една од нив е Creative Commons. Повеќе од десет милиони дела веќе се лиценцирани како такви на Интернет. Тој феномен е многу, многу важен".

☀ Кои се предизвиците на дигиталната ера и какви се авторските права во дигиталната технологија?

БОГАТАЈ ЈАНЧИЌ: Дигитализацијата и дигиталната технологија во авторското право има многу предизвици. На една страна, тие предизвици се добри, а на друга страна, пак, не се. За сите овие опции гласно се зборуваше, но најгласни беа оние за Интернет можностите. Иако големата copyright индустрија вели дека Интернетот е перфектен фотокопир,

произлегуваат некои права без прашување на авторот. Но, со технологијата, авторите можат своето дело да го заклучат засекогаш, а тоа е според законот", коментира Богатај Јанчиќ.

ИМПЕРАТИВ

За авторското дело вообичаено се вели дека претставува своевиден императив.

"Авторското право му припаѓа на лицето од моментот кога тоа го создава делото и го експресира. Но, како што кажав, авторските права се и лимитирани. Седумдесет години по смртта на авторот неговата работа, делото се претвора во јавна сопственост. Авторското право гарантира независност на авторот и промовира креативност и останатите ги поттикнува да го користат делото на соодветен начин. Само ако системот е избалансиран, тогаш тој и практично функционира. И само тогаш авторското право ја остварува својата мисија, односно ги промовира културата и напредокот на општеството. Со ваквата определба - вели Богатај Јанчиќ - за слобода на авторската креација, секое општество си ги обезбедува основните двигатели на духовниот и на цивилизацискиот напредок, а создадените авторски творби стануваат дел од културното и од општото наследство на секој народ и сведочат за неговите дострели. Сепак, не би рекла дека авторското право е императив, туку појасно е до колку потенцираме дека всушност станува збор за истакнување на креативноста на авторот.

Моментно, авторското право е во голема криза. Авторските права напишани во законите сè уште никогаш не биле експензивни, казните за пиратерија никогаш не биле толку високи, но од друга страна, пак, никогаш не се случувале толку противзаконски акти, конкретно на Интернет downloading музика и филмови.

Еминентни професори од Харвард, меѓу кои и профе-

сорот Вилијам Фишер, предложија алтернативен систем за компензација 'Alternative Compencation System', кој претставува мошне револуционерен предлог, како да се реши проблемот. Тој не е единствен со предлогот, но само иднината ќе покаже што ќе избере.

Интересни се нејзините со-

терија, односно дека оригиналите, на пример, оригиналните софтвери се прескапи, тогаш користете алтернативи. Мислам дека е соодветен мојот совет прво да ги согледате можностите за користење алтернативен слободен софтвер, free softver, кој може да биде пошироко достапен, а не тоа да важи само за

Американското невладино Меѓународно здружение за интелектуална сопственост констатира сериозни кршења на авторските права во РМ. Во извештајот за годинава, е наведено дека во сите дејности каде што постојат авторски права, во Македонија тие не се заштитуваат. Пазарите кои работат легално едвај можат да опстанат поради големото присуство на пиратерија во сите сектори. Пиратеријата во музичката индустрија достигнува ниво од 95 отсто, со пиратски копии на странски изведувачи кои се шверцуваат од соседните земји во Источна Европа. Домашниот пазар е цел на локалните пирати на цедиња. Во деловниот софтвер е постигнат извесен напредок во форма на легална употреба на софтвер во Владата, образованието и кампањите за буђење на свеста. Во индустријата има некакви позитивни движења благодарение на влегувањето на легални софтвери во некои дејности. Но, сепак и натаму постои високо ниво на пиратерија во секторот на деловниот софтвер. Компјутерите се продаваат со инсталиран нелегален софтвер, иако ретко се забележуваат и компјутери со легални софтвери. Полицијата, судството и царинската служба ја немаат потребната опрема и стручност за спроведување рации, истраги против прекршителите на авторските права. Инспекторатот за заштита на авторските права не ги пријавува случаите на соодветна кривична истрага во полицијата и судството. Според последните амандмани на Законот за авторски права, од јануари 2005 година Државниот пазарен инспекторат е надлежен да го спроведува Законот, меѓутоа тоа слабо се применува во практиката. Иако законите дозволуваат одземање и уништување на опремата која се користи во пиратеријата, полицијата и останатите органи на прогонот не го применуваат тоа, пишува во Посебната забелешка на ова здружение за Македонија за 2005. Пиратеријата на границите е посебен проблем, заклучиле експертите за авторски права. Според нив, царинските власти во Македонија не преземаат соодветна акција за да го спречат пренесувањето на пиратската стока во и низ Македонија. Најпроблематични зони се границите кон Косово и Бугарија. Друг проблем е одложувањето на судските процеси. Но, дури и кога ќе се спроведе судската постапка, казните се минимални. Според извештајот во 2004 година, имало две пресуди против лица кои се занимавале со пиратерија на софтвери.

вети за нашата држава во врска со заштитата на авторските права.

"Ова ми е прв престој во Македонија, иако претходно се информирав за состојбите кај вас. Ако вашиот изговор е дека имате премногу пира-

Владата. Владата мора да штеди, на пример, затоа Минхен користи слободен софтвер, кој не е скап и одлично да функционира. И на крај, повторно ќе нагласам дека е битно да се сфати поентата за истакнување на

креативноста на творецот, што е битен предуслов кога е во прашање авторското право. Иднината ќе ни донесе интересни одговори на прашањата кои само ги отворивме во овој дел, мислам на алтернативните авторски права, за менување на законите и новите деловни модели (new business models)".

Во врска со забелешките на експертот од Словенија за користење на можностите за алтернативен слободен софтвер, free softver, од страна на Комисијата за информатичка технологија на Владата на Република Македонија, во однос на ова го добивме следниов коментар:

"Затоа Словенија по втор пат потпишува ист таков договор со 'Мајкрософт', без тендер, но тие се во Европа и кај нив информатиката и образованието се прв приоритет".

Како и да е, Законот за авторско право и сродните права постои за да се гарантираат правата на авторот во однос на неговото дело. Овој Закон, преку определбите, воспоставува систем на авторско правна заштита, кој овозможува реализација на определбата од Уставот на РМ, со која се гарантира слободата на научното и на уметничкото творештво и на правата кои произлегуваат од него. Но, како што вели нашата соговорничка Богатај Јанчиќ, убаво е кога сè тоа не е само на хартија, туку се спроведува и во практиката.